

ОСНОВНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ОКРЕМІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Політика у сфері етнокультурного розвитку є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави, що набуває особливо важливого значення в контексті становлення громадянського суспільства, процесів глобалізації, визначення Україною курсу на інтеграцію в євроатлантичні структури.

Активні дослідження проблем етнополітичного розвитку в контексті українського державного будівництва розпочалися ще в 90-ті роки минулого століття. Вітчизняні вчені започаткували низку напрямів досліджень етнополітичних відносин, етнополітичного, етностатусного розвитку. У науковій літературі достатньо широко висвітлюються процеси національного життя в умовах поліетнічного українського суспільства.

Починаючи з 90-х років минулого століття в Україні плідно розвивається етнологія, етнополітологія, етностатусознавство і, певною мірою, етнокультурологія. Вітчизняна наука підійшла до постановки питань етнополітичної сутності етносу і нації, етностатусного будівництва, державного регулювання етнополітичних процесів. Актуальне значення для сьогодення мають висновки, що містяться в працях попередніх поколінь українських вчених: М.С.Грушевського, М.П. Драгоманова, В.Липинського та багатьох інших.

За останні роки в Україні опубліковано чимало наукових праць, видано спеціальні збірники, монографії, в яких висвітлюються етнополітичні, етностатусні та інші аспекти розвитку прав національних меншин. Обсяг літератури великий, однак, на сьогоднішній день не затверджено на законодавчому рівні Концепцію державної етнополітичної політики в Україні, яка має стати основою розробки нових нормативно-правових актів та внесення змін до чинних законів, що стосуються гармонізації етнополітичних відносин в Україні з метою утвердження в громадянському суспільстві демократії, толерантності і гуманізму.

Метою науково дослідження є аналіз основних засад реалізації державної етнополітичної політики в Україні та у зарубіжних країнах. Основними завданнями визначено: дати характеристику наукових напрямів з питань етнополітики, виявити специфіку, відмінності між вітчизняною науковою школою та зарубіжними концепціями.

У працях О.В. Антонюка, В.Б.Євтуха, О.В. Картунова, І.О. Кресіної, І.Ф. Кураса, О.М.Майбороди, П.І. Надолішнього, В.І. Наулка, І.Г. Онищенко, В.Ф.Панібудьласки, М.І.Панчука, М.І.Пірен, В.А.Реблака, В.А.Скуратівського, Т.М.Рудницької, В.П.Трощинського, Ю.С.Шемшученка, Л.Є.Шкляра, М.О.Шульги та інших сучасних авторів ґрунтовно розглядаються етнополітичні та етностатусознавчі проблеми. Об'єктом етнополітичних досліджень виступає комплекс засобів політичної діяльності, що мають вплив на етнополітичну сферу життя суспільства, вияви етнічного фактору у сфері політичного життя суспільства і міждержавних відносин. Визначаються фактори, які зумовлюють необхідність формування і реалізації державної етнополітики. Фактично новою для України стала наука етностатусознавства. Виникнення сучасної української школи етностатусознавства, започаткованої Ю.І.Римаренком, зумовило формування нової національно - державницької парадигми суспільного розвитку [1].

Питанням формування етнополітики в Україні, визначенню її теоретико - методологічних та концептуальних засад присвячена наукова праця О.В. Антонюка. У працях І.О. Кресіної розроблено системологічну концепцію національної свідомості у контексті політичних процесів, що відбуваються в Україні й у світі. Визначаються основні характеристики, функції, складові, чинники формування та розвитку, рівні й напрями еволюції української національної свідомості як духовного феномена нації. Здійснено аналіз функціонування національної свідомості в єдності раціональних та ірраціональних сутнісних виявів національного характеру, національної мрії, національної ідеї тощо [2].

Політико - правові засади етнополітичної політики розглядають В.А. Скуратівський, О.М.Палій та Е.М. Лібанова. Вони обґрунтували, що правові засади етнополітичної політики відображають особливості функціонування національної правової системи, спрямованої на юридичне закріплення правового статусу суверенних держав, територій, послідовне втілення в життя конституційного принципу рівноправності громадян незалежно від расової і етнополітичної приналежності, вільне самовизначення людини будь-якої національності. Домогтися цього неможливо без створення чіткого правового механізму, який забезпечував би дотримання прав усіх людей, що живуть у тому чи іншому національно - територіальному утворенні, не допускав би порушень щодо врахування інтересів кожної з етнічних груп незалежно від її чисельності [3].

Серед основних напрямів зміцнення і вдосконалення механізму забезпечення захисту прав та інтересів громадян усіх національностей – створення надійної правової системи, яка б забезпечувала цілковите дотримання конституційної законності в суспільстві й була здатна визначати і оголошувати незаконність постанов, рішень, інструкцій, актів державних органів місцевої влади неконституційного характеру, що суперечить інтересам і правам громадян різних національностей. Автори наголошують на необхідності більш повного відображення в законодавстві принципу рівності представників усіх національностей перед законом; недопущення в судовій практиці випадків, коли з метою спрощення судової процедури ігнорується такий важливий конституційний принцип, як ведення судочинства з урахуванням національної мови; удосконалення законодавства з метою підвищення політичного, соціального, виховного значення закону, посилення його ролі як важливого фактора зміцнення міжетнічної єдності суспільства, правової, етнополітичної культури [4].

Поділяючи точку зору західних і вітчизняних вчених щодо спеціальних методів і враховуючи, що вітчизняними вченими вже розпочато розробку нового методологічного інструментарію, О.В.Картунов запропонував низку нових та оновив кілька відомих методів. До них відносяться етнополітологічний метод. Він почав широко застосовуватись в західній науці з кінця 50-х років і базується на переконанні, що людство поділено приблизно на чотири – десять тисяч етносів. Етноси,

будучи формою і змістом існування людства, самі існують у різних формах – рід, плем'я, народ, нація, і в кожного з них є спільні і особливі специфічні інтереси й цінності. Етнополітологічний метод можна вважати новим, головним методом етнополітології, котрий узагальнює, синтезує та інтегрує різні підходи до етнополітології; метод багатовимірної сутнісно-змістовної типології періодизації, який полягає у виявленні таких просторових і часових комбнацій різних проявів етнополітичного життя, які відрізняються якісно іншими особливостями і становлять певні якісні цінності; етнотехнологічний підхід до етнополітичних досліджень; етнокомунікативний підхід; етнекологічний підхід [5].

Етносоціологічний метод ґрунтується на визнанні того, що у кожній етнопонаціональній спільноті є не тільки спільні погляди на оточуючий світ, а й особливе, специфічне світосприймання й розуміння свого власного місця і ролі у цьому світі.

Одним з найбільш продуктивних методів наукового дослідження є системний аналіз. В його основі лежить той факт, що людство не дивлячись на поділ на раси, нації і держави, становить єдину цілісну систему.

Вчений виділяє також ряд інших спеціальних методів. Це, зокрема, етноісторичний підхід, який передбачає аналіз етнічних та етнополітичних процесів як протягом всієї історії людства, так і впродовж окремих конкретно - історичних етапів розвитку. Досить важливим є етнодержавознавчий підхід (розроблений і запропонований Ю.І.Римаренком), який виходить із постійної взаємодії етнопонаціональних спільнот з державою [6].

Проблеми реалізації прав національних меншин на сучасному етапі досліджуються і зарубіжними, зокрема російськими ученими. Так, першим комплексним науковим дослідженням правових проблем захисту прав національних меншин на теренах СНД є монографія А.Х.Абашидзе "Захист прав меншин за міжнародним і внутрішньодержавним правом" (1996 р.). У ній проаналізовано проблеми захисту прав національних меншин на національному та міжнародному рівнях. Автор охарактеризував основні проблеми та перспективи розвитку захисту прав національних меншин за міжнародним правом, проаналізував окремі питання національно-культурної автономії [7].

Основоположні питання теорії і практики федералізму у взаємозв'язку із правами народів розглянуті Л.М.Карапетян у праці "Федералізм та права народів" (1999 р.). У ній проаналізовано конституційні основи федеративного устрою Російської Федерації, політико-правового статусу і рівноправності суб'єктів федерації, правового статусу національних меншин та малочислених корінних народів, проблеми реалізації їх прав [8].

Комплекс питань правового статусу національних меншин охарактеризовано у монографії російського науковця С.Ю.Юр'єва "Правовий статус національних меншин (теоретико-правові аспекти)" (2000 р.). У ній розглядаються питання взаємозв'язку статусу меншин із рівнем безпеки в Європі, викладає організаційно-правові форми їх інституціалізації, розглядає окремі проблеми національно-культурної автономії, пропонує шляхи вирішення багатьох проблем, пов'язаних із правовим статусом національних меншин [9].

Правові проблеми національно-культурної автономії в Російській Федерації досліджені у монографії Т.Я.Хабрієвої "Національно-культурна автономія в Російській Федерації" (2003 р.). У ній висвітлені питання теоретичного та практичного характеру щодо національно-культурної автономії, автор розглядає практику реалізації законодавства Російської Федерації у цій сфері, пропонує пропозиції щодо його вдосконалення, проблеми реалізації права на національно-культурну автономію національними меншинами в Російській Федерації [10].

Проблеми охорони та реалізації прав національних меншин за міжнародним правом розглянуті у праці чеського науковця Г.К.Шеу "Охорона національних меншин за міжнародним правом" (1998 р.). Автор проаналізував еволюцію охорони та захисту національних меншин за міжнародним правом, окремі питання реалізації прав національних меншин [11].

Проблематика основних прав та свобод людини розглянута в праці К.Екштайна "Основні права та свободи" (2004 р.). У ній він розглядає генезис, види, значення прав та свобод людини, питання їх реалізації, проблему рівноправності і заборону дискримінації, їх гарантії [11].

Таким чином, можна зробити наступні узагальнення. Від успішного розв'язання проблем щодо забезпечення етнокультурних потреб усіх спільнот, здійснення політики культурного плюралізму, гармонізації міжетнічних відносин залежить стабільність і міцність державних інститутів, рівень демократизації суспільного життя. Проведення в життя зваженої та ефективної державної етнопонаціональної, етнокультурної політики є запорукою громадянського миру в українському суспільстві. З часу прийняття Декларації прав національностей України та Закону України „Про національні меншини в Україні” минуло понад дещь років. Ці політико - правові акти відіграли важливу роль у становленні незалежної Української держави. Однак їх окремі норми вже не відповідають сучасним потребам суспільного розвитку.

Критично осмислюючи міжетнічні та етнополітичні відносини, зіставляючи свої висновки також з думкою зарубіжних вчених, науковці зважують свої гіпотези і концепції з етнополітики і етнодержавознавства з їх ідеями. Здійснюванні дослідження спрямовані на вивчення найбільш актуальних теоретичних і практичних проблем, виявлення основних тенденцій розвитку національних і міграційних процесів та спрямування їх у русло забезпечення самоцінності і незалежності етнокультур в усіх їх численних проявах, гарантування культурних прав громадян незалежно від їх національності, створення єдиного всеукраїнського (багатонаціонального) культурного ландшафту. Подальші наукові розвідки вбачаємо у проведенні порівняльного дослідження реалізації етнополітики в Україні та у країнах Європейського Союзу.

1. Національно-державне будівництво: Концептуальні підходи, сучасна наукова література. - К. : Довіра, 1999.- 559 с.; Нація і держава: теоретико-методологічний та концептуальний аналіз - Кн.1.- Київ - Донецьк, 1998. – 391 с.; Мала енциклопедія етнодержавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. - К.: Довіра, 1996.-942 с.; Антонюк О.В. Формування етнополітики української держави: історичні та теоретико методологічні засади. / Антонюк О.В. Моногр. - К. : ДАККІМ, 1999; Антонюк О.В. Формування етнополітики в Україні: теоретико-методологічні на концептуальні засади / Антонюк О.В. Автореф. дис. ... д-ра політ. наук:23.00.05 / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. - К., 2001.- 29 с.
2. Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітичний аналіз) / Кресіна І.О. Моногр.- К. : Вища школа, 1998.- с. 116; 122;191; Онищенко І.Г. Етнополітична парадигма українського націогенезу / Онищенко І.Г. Автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.05/ НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 1998.- 36 с.

3. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика / Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. - К. : УАДУ, 2003.- С.94.
4. Там само. - С. 95
5. Картунов О.В. Вступ до етнополітології / Картунов О.В. - К., 1999. - 300 с.
6. Енциклопедія етнокulturознавства. Понятійно-культурологічний інструментарій, концептуальні підходи : Ч.1. Книга перша. - К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. - К.: ДАКККІМ, 2001.- С.7.
7. Абашидзе А.Х. Защита прав меньшинств по международному и внутригосударственному праву / Абашидзе А.Х. – М. : Права человека, 1996. – 476 с.
8. Абашидзе А.Х. Защита прав меньшинств по международному и внутригосударственному праву / Абашидзе А.Х. - М. : Права человека, 1996. – 476 с.
9. Юрьев С.С. Правовой статус национальных меньшинств (теоретико-правовые аспекты) / Юрьев С.С. - М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 368 с.
10. Хабриева Т.Я. Национально-культурная автономия в Российской Федерации / Хабриева Т.Я. - М. : Юстицинформ, 2003. – 256 с.
11. Scheu H.C. Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva / . Scheu H.C. - Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998. – 100 s.
12. Экштайн К. Основные права и свободы. По российской Конституции и Европейской Конвенции / Экштайн К. - М. : NOTA BENE, 2004. – 496 с.

SUMMARY

Aslanov S. THE MAIN PRINCIPLES OF THE STATE ETHNO-NATIONAL POLICY REALIZATION IN UKRAINE AND IN SOME FOREIGN COUNTRIES: CERTAIN POLITICAL AND LEGAL ASPECTS

The author investigates some separate political legal principles of the state ethnonational politics in Ukraine and some foreign countries, theoretical methodological aspects of the most actual theoretical and practical problems, the main tendencies of the development of the national processes in the works of national and foreign scientists.